

GÜNEY İTALYA'NIN MATERA BÖLGESİNDE MEYVECİLİĞİN YAYGIN OLDUĞU TARIM İŞLETMELERİNE YÖNEYLEM METODUNUN UYGULANMASI İLE FARKLI YATIRIM DÜZEYLERİNDE GELİRİ MAKSİMİZE EDEN İŞLETME TİPLERİNİN SEÇİMİ

Dr. Besim AKIN*

1. Çalışmanın Amacı :

Bu etüd için seçilen bölge Güney İtalyanın Matera bölgesinde bulunmakta ve Basento ile Agri nehirleri arasında uzanmaktadır.

Bölge ekonomisinde tarım dominant sektör olarak rol oynamakta ve gelişme sürecinde bulunmaktadır. Yaygın işletme tipi küçük işletmeler olup, bunlar da hızlı bir tempoda gelişme için lüzumlu dinamizme pek uygun düşmemektedir. Diğer taraftan tarımsal aktif nüfus hızla azalmakta, teknolojik yenilikler giderek artan bir tempoda uygulamaya konmakta, işgücü produktivitesi artmakta, tarımsal yapının birçok alanlarında gerçekleştirilen reform çalışmalarının başarı seviyesini arttırmak için hükümet enerjik müdahaleler yapmaktadır. Atmosferik etkilerden (kuraklık) çiftçileri korumak için güney İtalya'da büyük sulama projeleri tatbik sahasına konmakta ve bölgesel kalkınma projeleri uygulanmaktadır. Diğer taraftan ortak pazarın üyesi olan İtalya tarımsal ürünler ve bilhassa taze sebze ve meyveler için pazarlama olanaklarını üreticilere sağlayarak, bu sahadaki güçlükleri büyük ölçüde çözmüştür.

Çalışmanın amacı bölgedeki tarım işletmelerinde mevcut ürün bileşimini tesbit ve işletmelerin ekonomik yapıları ile işletme neticelerini analiz ederek bölge şartlarına en iyi uyan ürün bileşiminin tayinidir.

Ayrıca çalışmada, işletme sermayesi bakımından işletmeler arasında bir yeknesaklık bulunmadığı tesbit edildiğinden mahdut üretim kaynaklarının azami geliri sağlayabilmek için optimum işletme planlarının tayininde işletme sermayesi değişken alınmak suretiyle bunun işletmeler üzerine tesiri tetkik edilerek her seviyedeki sermaye için optimum işletme planları tesbitine çalışılmıştır.

(*) Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Asistanı.

Etüd alanında gerçekleştirilen anketlere göre başlıca bitki kültürlerinin cinsleri ve verimleri aşağıdadır.

Mahsül Nev'ileri	Verim (Kg/dön.)
A — Susuz mahsül	
Buğday	250
B — Sulu mahsül	
Bakla	1500
Bezelye	600
Karnıbahar	15000 kelle
Domates	2500
Kavun	1400
Karpuz	2500
Tütün	200
Şeker pancarı	4000
Enginar	60000 kelle
C — Sulu Şartlarda Meyvelik	
Şeftali (Palmette)	2600
Şeftali (vaso)	2200
Zeytin	1000
Üzüm	3500
Portakal	3000

Hububat bölgede işlenen sahanın % 50 sini kaplamakta ve sulanan sahanın artışıyla beraber bu nisbetin düşeceği tahmin edilmektedir. Diğer taraftan baklagillerden **bezelye, bakla ve baklagil yem bitkilerine** de işletmelerde rastlanılmaktadır.

Sulanan sahanın bölgede yıllık artışı % 3 olup, sulamanın tatbiki ile daha fazla brüt marj sağlayan entansif bitki kültürlerine (sebze, endüstri bitkisi ve meyvelik) doğru bir yönelme vardır.

Bölgede ortalama işletme büyüklüğü 5,6 ha. olup, aile tipi küçük (geçimlik) işletmeler hakimdir. Başarılı bir toprak reformunun uygulanması ile çiftçilere geçimlerini sağlayacak genişlikte arazi dağıtılmıştır. Reform çalışmalarına paralel olarak arazi toplulaştırılması ve kooperatifçilik uygulaması başarılı olmuştur.

Bölgede tarımsal ameliyeleri gerçekleştirmek için yeterli işgücü mevcuttur. Ayrıca dışarıdan gerektiğinde yabancı işgücü temini imkanı da vardır.

Sermaye yönünden bölgede hakim olan küçük işletmeler yetersiz olanaklara sahip oldukları halde, büyük işletmeler tarımsal yatırı-

rimlarını gerçekleştirecek yeterli sermayeye sahiptirler. Diğer taraftan teşkilatlanmış kredi kuruluşlarından kredi temin etmek mümkündür.

Etüd alanında makinalaşma durumu yeterlidir. Tarım makinalarından yoksun küçük işletme sahiplerinin bunları reform kooperatiflerinin makina kamplarından kiralama olanakları vardır.

Kimyevi gübre, tohumluk, tarım ilaçları v.s. gibi tarımsal girdilerin kullanımı bölgede yeterli seviyededir.

Bölgede tarımsal ürünlerin pazarlanmasını kolaylaştırmak gayesiyle pazarlama kooperatifleri kurulmuştur. Yakın illerden **Milano, Bologna, Floransa Peskara** gibi büyük tüketim merkezleri meyve ve sebze ürünleri için iyi birer merkez teşkil etmektedir. Tarımsal ürünleri pazarda çekici bir görünüşe kavuşturmak için uygun bir pazarlama sistemi (ürün seleksiyonu, ambalajlama v.s.) merkezleri kurulmuştur.

Nakliye konusundaki bütün güçlükler hemen hemen halledilmiştir. Yollar geliştirilmiş ve mükemmel bir durumdadır. Ayrıca demiryollarının mevcudiyeti büyük pazarlara doğru ulaşımı kolaylaştırmaktadır.

IV. PROGRAMLAMA

Araştırmadaki temel amaç, **geliri maksimize eden bitki kültürleri kombinasyonu (optimum işletme planlarının tesbiti) olduğundan**, bölge şartlarını iyi tanıyan, istihsal kapasitelerini, geçmişteki kararlarının neticelerini bilen işletme şefleri ile daha geniş işbirliği yapmaksızın problemi ortaya koymamız mümkün olamayacağından, öncelikle işletme sahipleri ile anket yolu ile kontakt sağlanmış ve aşağıdaki bilgiler toplanmıştır.

Anket çalışmaları esnasında aşağıdaki bilgiler toplanmıştır.

- Tarımsal faaliyetlerin periyotları, süreleri, işgücü ihtiyaçları (aile ve mevsimlik ihtiyaçlar) ve traktör işgücü ihtiyaçları.
- Meyveliklerin istihsal periyotları ve randımanları
- Tek yıllık bitki kültürleri için hektara randıman
- Meyveliklerin tesis, artış, normal mahsül ve eksilish devrelerindeki işgücü ihtiyaçları ve randımanları
- Tarımsal ürünlerde çeşitli periyotlara göre fiyat dalgalanmaları (düşük, yüksek ve ortalama fiyatlar).
- İşletmelerde uygulanan münavebe sistemleri

- Her üretim kolu için değişen masraflar
- İşletmenin toplam sabit masrafları
- Meyveliklerde tesis artış, normal mahsul ve eksiliş devrelerinde yapılan masraflar
- İşletmelerde makinalaşma durumu
- İşletmelerin sermaye durumu
- İşletmelerde sulama suyu kullanma durumları

Bölgedeki işletmelerde **sulanan sahanın genişletilmesi ile istih-sal kombinasyonlarında olması muhtemel değişmeler** de çeşitli var-sayımlarla saptandıktan sonra programlama çalışmalarında aşağıda-ki **sıra takip edilmiştir.**

1. Bölgede yetişebilen kültürlerin ve istih-sal faktörlerinin prog-rama alınması
2. Sınırlayıcı olabilecek faktörlerin belirlenmesi.
3. Matrislerde yer alan faaliyetlerin ve teknik birimlerin belir-lenmesi. Bu faaliyetler bitki kültürleri, münavebe, istih-sal fak-törleri satın alma veya satış, iç transfer, her sene gerçekleşt-irilmesi mümkün yatırımlar v.s. olabilir.
4. Modelin yazılması ve problemlerin aljebrik formüle edilmesi
5. Elektronik beyinde çözüm
6. Neticelerin analizi ve mukayese
7. Nihai planın tesbiti.

Programlamada miktarı **üretim miktarına bağlı olarak azalıp ço-ğalan, üretimde bulunulmadığında yapılması gerekmeyen masraflar (değişen masraflar)** ile üretimde bulunulsun bulunulmasın yapılması gereken ve miktarı üretim miktarına bağlı olarak değişmeyen veya üretim miktarı ne olursa olsun miktarı aynı kalan masraflar (sabit masraflar) dan hareket ederek faaliyetlerin brüt marjı ve işletmenin net geliri hesaplanmıştır.

$P = \text{Net gelir}$

$PB = \text{Gayri safi gelir}$

$G = \text{İşletmenin toplam masrafları (sabit + değişen)}$

$V = \text{Değişen masraflar}$

$F = \text{Sabit masraflar}$

$P = PB - G$

$P = PB - V - F$

$M = PB - V$

Programlamada yer alan faaliyetlerin brüt marjları :

Faaliyetler	Brüt Marj (1000 liral/dekar)
Sert buğday	132
Suluda bakla	648
Suluda küçük bezelye	523
Karnibahar	632
Domates	454
Kavun	629
Karpuz	604
Tütün	733
Şeker pancarı	304
Enginar	833.5
Palmette	1266
Şeftali	
Vaso	944
Portakal	1086
Zeytin	966
Üzüm	1100

Her faaliyetin brüt marjının, o faaliyete ayrılan saha ile çarpımlarının toplamlarından sabit masraf grubundan olan vergiler, amortismanlar (bina ve makinaların amortismanı), sigorta masrafı (ürün sigortası hariç) faiz, nakdi kira ve yıllıkçılarının ücretleri toplamalarının çıkarılması bize maksimize edilecek ekonomik fonksiyonu vermektedir. Ekonomik fonksiyonu formüle edersek :

$$Z = 132 X_1 + 648 X_2 + 523 X_3 + 632 X_4 + 454 X_5 + 629 X_6 + 604 X_7 + 733 X_8 + 304 X_9 + 833 X_{10} + 1266 X_{11} + 944 X_{12} + 966 X_{13} + 1100 X_{14} + 1086 X_{15} - (\text{Vergiler} + \text{Amortismanlar} + \text{sigorta masrafları} + \text{faiz} + \text{nakdi kira} + \text{yıllıkçılarının ücreti})$$

A — Progama alınan kısıtlar :

1. İşletmenin arazi varlığı; Programa dahil edilen faaliyetler buğday, bakla, bezelye, kavun, karpuz, tütün, şekerpancarı, enginar, bağ-bahçe faaliyetlerinden ise zeytin, üzüm, portakal, iki cins şeftali (palmette ve vaso) dur.

Arazi ile ilgili olarak programa alınan denklem :

Faaliyetlerin toplam arazi genişliği = İşletmenin toplam arazisi

2. İşçilik : Her faaliyet için lüzumlu amaliyeleri gerçekleştirme ihtiyacı duyulan işçilik miktarını çeşitli dönemler itibariyle saat

olarak hesaplayıp programda gösterdik. Planın gerektireceği işçilik ihtiyaçları toplamının halen mevcut olandan küçük veya eşit olması gerekliliğini denklem olarak programa dahil ettik.

Σ İşçilik ihtiyacı $\leq$ Halen mevcut kullanılacak işçilik

3. Sermaye : Programda önemli bir kısıtı teşkil etmektedir. Planların gerektirdiği sermaye toplamının, çiftçilerin temin edebileceği sermaye miktarına eşit veya küçük olması gerekliliği programa denklem olarak dahil edilmiştir. Modelde iki grup sermaye üzerinde durulmuştur.

a. Her sene temin edilmesi gereken değişen masraflar için gerekli sermaye (örneğin satın alınan gübre, tohumluk, zirai ilaç v.s.).

b. Yatırım sermayesi : Bu grup sermayeye meyvecilikte ilk tesis sermayesi gösterilebilir.

Modelimizde beş farklı düzeyde (20, 10, 5, 2, 1 milyon italyan lirası) sermayenin işletmelerin organizasyonları üzerine etkisi incelenmiştir.

4. MİNİMUM RİSK : Programda her faaliyetin brüt gelirinin değişen masraflar, satış fiyatı ve verimlerinde meydana gelen değişimlerin fonksiyonu olarak dalgalanmalar gösterdiği varsayımından hareket ettik.

Anketlerden elde edilen bilgilere göre bölgede bir mevsimden diğerine önemli fiyat dalgalanmaları müşahade edildiğinden modelimizde farklı iki fiyat durumu dikkate alınmıştır.

1. Ortalama fiyatlar

2. Minimum fiyatlar

Maksimize edilecek ekonomik fonksiyonda her üretim faaliyeti için ortalama gelirler ve risk olarak kabul ettiğimiz minimum gelirler göz önünde bulundurulmuştur.

5. Münavebe : Bir yıllık tarla ürünleri faaliyetleri için aşağıdaki kısıtlar programa dahil edilmiştir.

Buğdayın aynı tarla üzerine 3 senede ancak 2 sene ekilebileceği varsayılmış ve buğdaya tahsis edilen sahanın meyvelik olmayan sahanın 2/3 ünü geçmeyeceği kabul edilmiştir.

Buğday ekilen saha $\leq$ 2/3 Meyvelik olmayan saha

Toplam buğday sahası $\leq$ 2/3 (Toplam saha-meyvelik saha)

$3/2$ Toplam buğday sahası -(Toplam saha — meyvelik saha) ≤ 0

Bakla ve bezelyenin aynı tarla üzerine ancak iki yılda bir yıl gelebileceği kısıtından hareketle aşağıdaki denklem programa ilave edilmiştir.

Bakla ve bezelye ekilen saha $\leq 1/2$ meyvelik olmayan saha

Bakla ve bezelye ekilen saha $\leq 1/2$ (Toplam saha-meyvelik saha)

2 (Bakla ve bezelye ekilen saha) — Toplam saha + Meyvelik saha ≤ 0

Tütün yetiştirmek için devletin müsadadesini almak gerekmektedir. Bu nedenle önemli ölçüde ekim sahasında genişleme ümit edilemeyeceğinden toplam sahanın % 20'si ile tahdit edilmiştir.

Tütün ekilen saha $\leq 1/5$ Toplam saha

5 (Tütün ekilen saha) - Toplam saha ≤ 0

6. Sulama suyu : Her faaliyetin sulamayı gerektirdiği periyotlar ile sulama suyu ihtiyaçları ayrı ayrı tesbit edilerek programa ithal edilmiştir.

7. Meyveliklerin birinci periyottaki minimum geliri : Birinci periyot esnasında meyvelikler henüz üretime başlamadıkları halde çiftçiler kendi ihtiyaçlarını karşılama kve bazı tarımsal ameliyeler için yaptıkları masraflarının karşılığında belirli bir gelir elde etmek mecburiyetindedirler. Bu sebeple bu periyot esnasında meyveliklere ilave olarak ara kültürü mahiyetinde bir yıllık tarla faaliyetlerine de yer verilmesi programa alınmıştır. Fakat ikinci periyot esnasında durum tamamen değişecek ve meyvelikler üretime geçeceğinden bir yıllık faaliyetler için tahdit söz konusu olmayacaktır.

Meyveliklerin ortalama ve minimum gelirleri portakal, zeytin ve üzüm için 30 sene üzerinden, şeftali (palmette ve vaso) için ise 15 sene üzerinden hesaplanmıştır. Meyveliklerin mahsüle yatana kadar ki bekleme süresinin fonksiyonu olarak artan masrafları dikkate almak için birinci periyot olarak adlandırdığımız bu süre esnasında yapılan masraflar aktüalize edilmiştir.

Gelir elde edilemeyen birinci periyot esnasındaki gerekli yatırım sermayesini hesaplarken, her meyvelik tesisine yapılan aktüalize edilmiş yatırımlar toplanmıştır.

Meyvelikler normal mahsüle yattıklarından itibaren işletmeye sağlayacakları gelirler toplanarak ve bundan tesisden meyveye ya-

Tablo 1. Şeftali (Palmette)'de masraf ve gelirler.

Yıllar	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Üretim (qx/ha.)	0	0	0	30	70	140	220	254	260	260	254	224	180	132	100	100
Ortalama fiyat (13000 lirret/ qx) Düşük fiyat (10400 li- ret/qx)																
Brüt gelir (ortalama fiyat)	0	0	0	380	910	1820	2860	3302	3380	3380	3302	2912	2340	1716	1300	1300
Brüt gelir (minimum fiyat)	0	0	0	312	728	1456	2288	2642	2704	2704	2642	2330	1872	1373	1040	1040
Masraflar (1000 lirret olarak)																
Kırzma	70															
Toprak işleme	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30
Dikim gübresi	200															
Fidanlar	250															
Fidan dikime	50															
Sulama	40	40	40	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60
Bakım	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Gübre	140	140	140	140	140	140	140	140	140	140	140	140	140	140	140	140
Budama	50	70	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200
Dikenli tel, vs.	300															
Hasat	0	0	0	9	21	42	66	76	78	78	76	67	54	40	30	30
Toplam masraflar	-600	-520	-380	-539	-551	-572	-596	-606	-608	-608	-606	-597	-584	-570	-560	-560
Net Gelir (Ortalama fiyat)	-600	-520	-380	-149	359	1284	2284	2696	2772	2772	2696	2315	1756	1146	740	740
Net Gelir (Minimum fiyat)	-600	-520	-380	-227	177	864	1692	2036	2096	2096	2036	1733	1298	803	480	480

qx — kental = 100 Kg.

L — lirret

Tablo 2. Şeftali (Palmette)'de ortalama ve düşük fiyat seviyelerinde hesaplanan ve aktüalize edilen gelirler.

Seneler	Aktüalizas. katsayısı	Hesaplanan gelir	Aktüalize edilen gelir	Hesaplanan gelir	Aktüalize edilen gelir
1	1,11	-600	-666	-600	-666
2	1,08	-520	-561	-520	-561
3	1,04	-380	-395	-380	-395
4	1	-149	-149	-227	-227
5	1	359	359	177	177
6	1	1248	1248	864	864
7	1	2264	2264	1692	1692
8	1	2696	2696	2036	2036
9	1	2772	2772	2096	2096
10	1	2772	2772	2096	2096
11	1	2696	2696	2036	2036
12	1	2315	2315	1733	1733
13	1	1756	1756	1298	1298
14	1	1146	1146	803	803
15	1	740	740	480	480
X =		1280			897

deli, toplumsal sistemin unsurları arasında "statüko" ve ahengin sürekliliğini sağlarken; çatışma modeli, çıkarlara öncelik verdiği için sosyal değişmeyi savunur. Gerçekten Marx'a göre toplumdaki bu çatışma ekonomik hayattaki farklılaşmadan doğmaktadır: "Hiçbir kimsenin ayrı bir faaliyet alanının olamayacağı, herkesin dilediği dala katılabileceği komünist bir toplumda, genel üretimi düzenler ve avcı, balıkçı, çoban ya da eleştirici olmak gerekmeden, istediğim gibi, sabah ava çıkmamı, öğleden sonra balık tutmamı, akşam üstü sığır bakmamı, yemekten sonra eleştirme yapmamı mümkün kılar". Lipsete göre böyle bir model, Marx'ın yalnızca ütopyik bir gelecek üstüne hayali değildir; komünist toplumun temel şartlarından birini anlatmaktadır. Çünkü, komünizm Marx'a göre: "İnsanın tabiatla, insanın insanla zıtlığının gerçek çözümüdür. Başkalıkların, bütün toplumsal kaynakların, hatta şehirle köy farkının kaldırılmasıdır. Böylece, sınıfsız toplum teorisi ancak komünist sistemde gerçekleşecektir (Lipset, 4-5).

Görülüyor ki çatışma modelinden uyuşma modeline geçebilmek için Marx'a göre komünist sistemin gerçekleşmesini beklemek gerekir. Bu olmadığı takdirde, modelin temelini teşkil eden "iktidarın korunması ve imtiyaz zoru yaratır; zor ise çatışmayı doğurur. Bu suretle toplumdaki istikrar temel menfaat çatışmaları yolu ile tehdit edilmiş olur". Bu nedenle çatışma modelinde çıkar farklılaşmasından ötürü sürekli bir değişme meydana gelir. Oysaki, Coser, Gluckman ve Simmel her iki modelin de temelinde yatan teorileri kabul etmiyorlar. Onlara göre, meselâ çatışma zorunlu olarak değişmeyi yaratmaz; yani bir yerde değişimin olabilmesi için muhakkak çatışmanın meydana gelmesi beklenemez. Bu nedenle Marx'ist modelde beliren çelişkileri gidermek için yeni bir takım görüşler ortaya atılmıştır; özellikle D. Lockwood bunlar arasındadır. Yeni Marx'istlerin önde gelen teorisyenlerinden biri olan Lockwood, çatışma modelinde: a) sosyal bütünleşme, b) sistem bütünleşme olmak üzere sosyal sistemin iki yönünü birbirinden ayırır. Buna göre, sosyal bütünleşme uyumu, dayanışmayı ve içten bağlantıyı; sistem bütünleşme ise fonksiyonel içten bağlantıyı verir. Modeller arasında köprü kurarken Lockwood hareket noktası olarak, Marx'ın ileri sürdüğü sosyal sistemin alt yapısı ile sistemin üst yapısının unsurları arasında yakın ilişkiler bulunduğu görüşüne dayanmaktadır. Marx'izmin yapısına getirilen bu yeni yorum biçimi, Yeni Marx'izm akımının belli başlı özelliğini teşkil eder.

Aynı çizgide olmak üzere, Rex ve Dahrendorf, uyum ve çatışma modeli ikiliğindeki sertlikleri yumuşatmak amacıyla uyum ve dayanışmanın, aslında, çatışma grupları ve bu grupların unsurları arasındaki ilişkilerin bir özelliği olabileceğini savunmuşlardır. Böylece, top-

lumsal sistemi tek model olarak kabul edip uyuşmayı da bunun bir görüntüsü şeklinde telâkki eden bu anlayışa bir takım sert eleştiriler yapılmıştır ki bunlardan biri, eğer modelde herhangi bir özellik uyum şeklinde ise bunu izleyen diğer özelliklerinde uyum şeklinde olması gerekir tezidir. Oysaki Rex ve Dahrendorf modelinde, çatışma, sistemin unsurları arasında uyumu da gerektirmektedir. Bu nedenle hem Rex hem de Dahrendorf'un modellerinin kendi içinde tutarlı olduklarını savunmak güçtür. İkinci bir eleştiri de Parsons tarafından yapılmıştır. Diğer eleştirilerden farklı olan Parsons'un bu iddiasına göre çatışma ve gerginlik bütün sistemlerin yapısında mevcuttur. Bu noktayı düğümlemek gerekirse şöyle diyebiliriz; "bir toplumda sınıf düzeninin varlığı zorunlu olarak sınıf çatışmasını yaratmaz". Oysaki Marx'a göre: "Şimdiye kadar ki bütün toplum tarihi, sınıf mücadelelerinin tarihinden ibarettir".

b. Çatışma modeli içinde Marxistler, modern sanayi toplumlarını, bir yanda mülkiyeti elinde bulunduran kapitalist sınıf, diğer yanda da sermaye mülkiyete sahip bulunmayan çalışan sınıf olmak üzere iki büyük sosyal sınıfa ayırırlar. Topluma damgasını vuran bu iki sınıftır. Orta sınıf ise bu iki sınıf arasında "yastıklık eden" sınıftır... Ancak zamanla, "yoksullaşma yasası" sonucu bu sınıf, büyük ölçüde işçi sınıfına katılacak; çok küçük bir kesimi ise burjuvalaşma olanağı bulabilecektir. Böylece, toplumun imajı ikili sınıf sistemine dayanacaktır. Oysaki, ileri sanayi toplumlarında orta sınıf yeni biçimler kazanırken işçi sınıfı da orta sınıfla bir takım ilişkiler kurmayı başarmıştır. Marx'tan bu yana, sanayi toplumlarında meydana gelen bu değişimleri Dahrendorf'ta bütün özellikleriyle görmemiz mümkündür. Öyleki, Dahrendorf'a göre anonim şirketlerin ortaya çıkması karşısında, mülkiyet ile firmanın yönetimi ve denetiminin ayrıldığına, bunun sonucu olarak da burjuva sınıfının giderek kendi içinde malikler ve yöneticiler olmak üzere ikiye bölündüğüne tanık olmaktadır. Aynı şekilde işçi sınıfı da kendi arasında, kalifiye işçi, yarı kalifiye işçi ve düz işçi olarak üç gruba bölünmüştür. Böylece sanayi toplumunda maaşlı olarak çalışan ve sayısı gittikçe büyüyen yeni bir grup (sınıf) gelişmiştir. Bu grup, "yeni orta sınıf" ya da "beyaz yakalı işçiler" adı altında incelenmektedir. Bu grup hem yönetici kadro ile bir benzeşim gerçekleştirebilir ve böylece bir anlamda yönetici sınıfın bir uzantısı imiş gibi görünebilir, hem de sınırlı geliri ve kendi kendini yönetme yeteneksizliği dolayısıyla işçi sınıfının sınırlamalarına konu olur. Bunun sonucu olarak da burjuva sınıfının yönetici kesimi, maliklerden ziyade işçi sınıfı ile yakınlık kurma eğilimindedir (Kongar, 156-57). Dahrendorf daha da ileri giderek, bu grubu kendi arasında; bürokratlar ve beyaz yakalı işçiler olmak üzere ikiye ayırır. Bürokrat-

nflar arası bir çatışmaya tanık olmadığımız gibi, komünist düzene geçişi sağlayan bir proleterya diktatörlüğü de söz konusu değildir. Kısacası, günümüzde işçi sınıfı elde ettiği çok yönlü haklarla giderek kapitalistleşmektedir. Hatta siyasi iktidarı da elinde bulundurabildiği gibi demokratik ölçüler içinde yönetime de katılabiliyor. Buna karşılık proleterya diktatörlüğünden söz açan Marx'izmin Sovyet kanadında, iktidar, ancak bir azınlığın proleterya adına veya onun temsilcisi olarak yürütülür. Nasıl demokrasi de devleti idare eden halk olmadığı gibi, sosyalist rejimde de proleterya değildir. İktidar, mahiyeti itibarı, az sayıda insanlar tarafından icra edilir. Bildiğiniz hiçbir toplumda çoğunluğun bizzat iktidar olduğu görülmemiştir (Aron, 31). Görülüyor ki işçi sınıfı ve ideolojisi olarak sınıf şuuru hakkında Marx'istlerin ileri sürdüğü görüşler sanayi toplumlarının kendine has şartları içinde son derece sınırlı kalmaktadır.

Sınıf şuuru ile ilgili olarak burada önemli bir hususa değinmek istiyorum; o da sınıf yapısı ile sınıf arasında bir benzeşmenin her zaman için geçerliliğini koruyamaması görüşüdür. Modern sanayi toplumlarında sınıf ve statü her zaman bir aynileşme gösteremiyor. Nitekim, ileri endüstri ülkelerinde tezgahlar (clerk), sınıf anlamıyla proleter olmasına rağmen, çoğunlukla kendisini orta sınıfla aynileştirir (Lockwood, 57). Bu gelişim işçinin sınıf şuurluluğu içinde yeknesaklaşmaya olan menfi tutumunu da göstermektedir.

SONUÇ : Marx'ın kapitalist öncesi dönemde ortaya atmış olduğu fikirlerin, ilerlemiş sanayi toplumlarında nasıl bir yol izlediğini görmek hakkımızdır. Teorik çerçevede, her sistemin kendi içinde tutarlı olması pratikte de aynı şekilde tutarlı olmasını gerektirmiyor. Bu nedenle zaman içinde Marx'izm de görülen sapmaları kabul etmemiz gerekir. Zira, Stalin bile 1930 yılında şöyle diyordu : "Zamanımızdan kırk beş ya da elli beş yıllık bir devre ile ayrılmış olan klâsik Marx'ist yazarların tarihin çok ileri bir gelecekte her ülkede yapacağı tek zikzağı ve bütün zikzakları önceden görmüş olmalarını istemeye hiç hakkımız yoktur (Mills, 203)" Aynı görüşü 1960 yılında Nikita Kruşçov daha büyük bir cesaretle ortaya atıyor ve aynen şöyle diyordu : "Ne Marx'ın ne Engels'in ne de Lenin'in bizle olduğu bir zamanda yaşıyoruz. Alfabeyle çalışırken harflerden kelimeler kuran çocuklar gibi davranırsak pek ileri gidemeyiz. Marx'çı - Lenin'ci öğretilere dayanarak kendimiz için düşünmemiz gerekir. Hayatı dikkatle inceleyip, bugünkü durumu çözümleyip, komünizm ortak davası için yararlı olan ortak sonuçlar çıkarmak zorunludur". Bu nedenle herhangi bir sistemi kusursuz ve insan eserinin en mükemmel şekli olarak görmenin sistemlere atfedilen bir yanılığın başka bir anlamı

yoktur. Bu açıdan, çatışma modelini kendi içinde tutarlı ve kapitalist toplumların alın yazısı olarak düşünmek biraz da konuyu dar sınırlar içine itmek demektir.

Son yıllarda toplum yapımızın birçok katlarında uyumcu ve çatışmacı modellerinin giderek yeni boyutlar kazandığını görüyoruz. Bu oluşumu, düşünce hayatımızın derinlik kazanması bakımından normal karşılamak gerekir. Ancak, bizim için üzücü olan husus, bu çevrelerin, sistemlerin felsefi yapısını iyice tanımadan sadece bunlardan birine, özellikle çatışmacı modele sanki evrenin biricik hayatından zorla silmeye kalkışmasıdır. 1972 dönemi Devlet Bakanı ve ünlü Anayasa Profesörü Leo Hamon, Marx'ist partilerin Fransa'da sınıf çatışması açısından yapmış oldukları aşırı telkinlerin sonucu, kamu oyunun giderek şartlandırılmış olduğunu iddia etmektedir. (Hamon - Milliyet). Hatta bu çıkmazdan kurtulmak için de İsveç modelini benimsemek zorunda kaldıklarını ve De Gaulle'ün de işçilerin iş yerine katılmaları adını verdiğimiz bir girişime yöneldiğini belirtmektedir.

Son yıllarda toplumumuzda da her şeyi sınıf ve sınıf çatışması açısından yorumlayan bu tarz dogmatik bir düşüncenin giderek hoş görü sınırlarını zorladıklarına tanık olmaktadır. Oysaki çatışma ve uyuşma modellerinin günümüzde kazandığı yeni boyutları incelediğimizde bu tür aşırı davranışlarda direnmenin gerçeklere uymadığını ve yeni bir tutuculuk zihniyetini canlandırdığını söyleyebiliriz.

KAYNAKLAR

- Aron, Baymond : 1973 Sınıf Mücadelesi, çev. Erol Güngör, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı, Kültür Yayınları, İstanbul.
- Bell, Daniel : 1947 The End of Ideology, The Free Press
- Garaudy, Roger : 1970 Sosyalizmin Büyük Dönemeci, Milliyet Yayınları, İstanbul
- Hammon, Leo : Milliyet, 16 Ocak 1972
- Kongar, Emre : 1972 Toplumsal Değişme, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Lipset, Seymour M : 1964 Siyasi İnsan, çev. Mete Tuncay, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara.
- Lockwood, D. : 1958 The Blackcoated Worker, Allen and Unwin.
- Mils, Right : Marx'istler çev. T. Hasan, Ağaoğlu Yayınevi, Ankara.
- Rogers, Everett M : 1960 Social Change in Rural Sociology, Apleton-Century.